

342

Проф. М. І. ПАЛІЄНКО

П-14-ПГ

Перевірено 1957 876

ПРАВО ГРОМАДЯНСТВА
В СУЧАСНИХ ФЕДЕРАЦІЯХ
І В СОЮЗІ РСР

7288 ✓
8827
704521
46.14

ФУНДАМЕНТАЛЬНА
БІБЛІОТЕКА

ЮРИДИЧНЕ ВИДАВНИЦТВО Н. К. Ю.
ХАРКІВ — 1926.

Г.и

Друкарня ім. Петровського
вид. „Більшовик Полтавщини“.

Окрліт № 17039/1576.

Зам. № 331—815. 5000 прим.

ПРАВО ГРОМАДЯНСТВА

За часів феодалізму і монархічного режиму стан належності людини до державної організації та підлегlosti її владі зазначався, звичайно, словом „підданство“. В Англії, де так багато залишилося пережитків старовини, і досі англійські громадяни офіційно називаються „піддані його величності короля“. Також в законодавстві Німеччини вживалося слово „підданство“ до 1870 р., коли його було замінено словом „Staatsangehörigkeit“, тоб-то „належність до держави“, а в законодавстві Російської Імперії слов „підданство“, піддані“ вживалися аж до революції 1917 року. Вживається цього слова часто і в міжнародніх договорах. Але з часів Великої Французької Революції дійшли до загального вживання слова: „громадянин“, „громадянство“, що ними користувалися були ще античні республіки для зазначення корінного свого населення, чи членів державної громади. Під впливом Руссо, діячі Французької Революції надавали слову „громадянин“ значіння вільного члена державної організації, що має в ній не тільки обов'язки, але й політичні права. Розповсюдження ліберальних ідей та конституціоналізму дуже поширило вживання слів „громадянин“ та „громадянство“ як в звичайній мові, так і в законодавствах ріжних країн, але не усунуло цілком вживання й слів „піддані“, „підданство“. В Німеччині усталився, як вище зазначено, вираз „Staatsangehörigkeit“, але вживається й слово „Staatsbürger“ — громадянин. Всі ці і відповідні їм вирази в інших мовах в сучасних науці права й в законодавствах мають тотожне значіння —

належності людини до держави, членства в державній організації. Спробунки де-яких вчених визначити право громадянства, ґрунтуючися на певному комплексі обов'язків та прав, особливо політичних, що зв'язані, на їх думку, необхідно з громадянством, повинно визнати за невдалі тому, що правне становище громадян і правна структура громадянства дуже змінливі в часу й просторі по різних країнах і мають приблизно згідний зміст та обсяг лише в однотипових державних організаціях. Особливо правна структура громадянства в державах, збудованих на основах пролетарської диктатури, звичайно, мусить значно відрізнятися, що до змісту та обсягу обов'язків та прав і розподілу їх між різними класами громадянства, від правової структури громадянства буржуазних держав. Зокрема, ґрунтуючися на класовій належності громадян, радянські держави надають політичні права всьому працюючому населенню країни, також, навіть, і працюючим чужоземцям на своїй території; буржуазні же держави, що визнають демократичний принцип належності політичних прав всім повнолітнім громадянам, не надають цих прав не тільки чужоземцям, але виключають із свого громадянства, навіть, де-які частини підлеглого їм населення так званої „нижчої культури“ і не надають такому населенню і часто також тубільцям так званих „побічних країн“ право громадянства і політичних прав в державі, що керує ними й визискує їх.

Становище громадян та чужоземців в державі визначається власним правом цієї держави, а чужоземців ще й визнаними державою засадами міжнародного права й складеними нею міжнародними договорами. Тому неточно зазначив проф. Коркунов (Російське державне право т. I, 1899, ст. 249), що відношення чужоземців до держави—тільки фактичне, а не юридичне, через те, що, на його думку, перебування чужоземців на державній території завжди є факт, а не право: держава має право вислати чужоземця за кордон згідно зі своїм призволенням. Проте відношення громадянина до держави є юридичне тому, що складається з права громадянина проживати на території своєї держави,

права на захист його з боку держави за кордоном і обов'язку вірності державі. Також німецький вчений Мартіц ¹⁾ визначив, що право громадянина проживати на території своєї держави та обов'язок держави залишити громадянина на своїй території і далі обов'язок громадянина бути вірним державі й право його на захист з боку держави за кордоном складають нині, по розумінню міжнародного суспільства, засади громадянства й його істоту. Однак правильно зауважив ще видатний німецький знавець державного права Г. Мейер ²⁾, що правний стан громадянина визначається не міжнародним правом, а правом держави. Це право — ріжне по ріжних країнах і тому визначити абсолютний, для всіх держав здатний, критерій громадянства неможливо.

Треба ще зазначити, що в сучасних державах права та обов'язки чужоземців дуже наблизилися до прав та обов'язків громадянства, про що розмова буде далі, а в радянських державах працюючі чужоземці — робітники та незаможні селяни мають такі-ж політичні та інші права, як і громадяни, і де-яким категоріям чужоземців, що їх переслідує буржуазна влада за їх політичні й релігійні переконання та вчинки, надається радянськими конституціями право притулку на території радянських держав.

В науці державного права було висловлено думку (Г. Мейер, Лабанд, Єллинек, Гессен та інші), що правний зв'язок громадянина з державою має особовий (персональний) характер, проте зв'язок чужоземця з державою є територіяльний. Громадяни в значній мірі зобов'язані правом своєї держави й поза її межами, на чужоземців же чинність цього права поширюється тільки в межах території держави ³⁾. Небіжчик проф. Єллинек, зазначивши, що громадянство — тривала, незалежна від факту

¹⁾ Martitz. Das Recht der Staatsangehörigkeit im internationalen Verkehr (Hirths Annalen d. Deutschen Reichs 1875 s, 793.

²⁾ G. Meyer. - Anschütz. Lehrbuch d. Deutschen Staatsrechtes 1905, ст. 215.

³⁾ Про чинність національного права, див. також у Перетерського. Основы международного частного права, ст. 1, 34, 36 і далі.

перебування на території держави, належність людини до держави, що складається з одного боку з відношення зобов'язання, підлеглості громадянина, з другого боку — з відношення правоспроможности, підкреслив, що відношення зобов'язання чи підлеглості є основне в громадянстві, а тому спроба Французької Конституанти збудувати громадянство, як правоспроможність, суперечить природі держави ¹⁾).

Що громадянство, будучи належністю людини до примусової класової організації — держави, обумовляє обов'язування людини державним порядком, підлеглість державі, це — цілком зрозуміло, і це ж розуміла й Конституанта. Але той державний лад, що вона будувала на руїнах феодалізму та абсолютної монархії, був лад, ґрунтований на індивідуалістичних ліберальних засадах, що потрібні були для розвитку капіталізму і економічної й політичної свободи буржуазії, утисканої старим режимом. Тому буржуазна класа, переможниця в революційній боротьбі, й звернула особливу увагу на закріплення за собою тих прав, що сприяли її змаганням, і що вона їх і повернула на свою користь, закінчив революцію. Отже таке переважне визначення Конституантою. активного боку громадянства — правоспроможностей громадянина, відповідало цілком, звичайно, не природі абстрактної держави, а тій історичній, конкретній буржуазній державності, що з'явилася наступницею феодально-монархичного ладу і будувалася на засадах економічної свободи та її правного забезпечення.

Розвиток капіталізму, зріст економічного обігу і через те і правних взаємовідносин різних країн та їх громадян викликали значне зрівняння правного стану громадян і чужоземців в сучасних державах, особливо в царині цивільного права. Щож до публично-правного стану чужоземців, то тут, крім де-яких особливостей адміністративного режиму (зокрема паспортного), встановлених для чужоземців, правний стан чужоземців

¹⁾ G. Jellinek. System d. subjectiven öffentlichen Rechte 1905, стр. 118.

відрізняється головним чином від стану громадян тим, що в буржуазних державах чужоземці, позбавлені політичних прав і не мають виборчих прав до державних і місцевих органів представництва населення, а також, за де-якими винятками, і права займати посади, сполучені з владою. З другого боку, чужоземці звільнені від тих обов'язків, що по суті зв'язані з громадянством, а саме від військової повинності і тої „вірності“ державі, що її порушення становить так званий злочин державної зради. Радянське же законодавство, що визначає правне становище населення по класовій належності особи, зрівняла, за де-якими винятками, правне становище чужоземців з становищем радянських громадян тої же класи і, навіть, що ми вже зазначили, поширює виборчі права до рад також на чужоземців — робітників та селян, що не користуються найманою працею з метою зиску.

Всебічне охоплення державним ладом публичної та приватної сфери людности викликає несумісність громадянства даної держави з громадянством другої держави, коли ця остання не зв'язана органічно з першою, і закони про натуралізацію, цеб-то про прийняття до громадянства чужоземців, звичайно вимагають від осіб, що їх приймається до громадянства, звільнення від попереднього чужоземного громадянства. Так законодавство Союзу РСР встановлює, що „чужоземні громадяни, прийняті до громадянства Союзу РСР, не користуються правами та не несуть обов'язків, зв'язаних з належністю до громадянства інших держав“ (арт. II Положення про союзне громадянство)¹⁾.

Згідно з законом 1907 р. Сполучених Штатів Пів. Америки, придбання громадянства чужої держави, чи присяга на вірність чужій державі, викликає втрату американського громадянства; навпаки, особи, що їх прийнято до громадянства Сполучених Штатів, визнаються

¹⁾ Законодавства Франції, Англії та значної більшості держав встановлюють правило, що громадяни, прийняті до громадянства чужої держави натуралізовані, втрачають тим самим своє попереднє громадянство.

за втративших це громадянство, коли промешкають два роки в своїй попередній батьківщині чи п'ять років в інших чужоземних країнах. Звичайно, різні умови надбання громадянства по різних державах, викликають можливість сполуки громадянства де-кількох держав.

Такі випадки, в разі відсутности відповідних міжнародних угод, що передбачають такі випадки (Американсько-Німецька угода Банкрофта), кожна держава розв'язує, згідно з своїм законодавством. Зокрема новіша конституція Ірландії установлює в арт. III, — „Кожна особа чоловічого чи жіночого полу, що має постійне місце перебування в межах юрисдикції Ірландської Вільної Держави в момент надання чинности цій Конституції, що народилася в Ірландії, або що один із батьків її народився в Ірландії, або що звичайно проживала в межах юрисдикції Ірландської Вільної Держави протягом, принаймні, 7 років, визнається за громадянина Ірландської Вільної Держави і користується в межах юрисдикції Ірландської Вільної Держави усіма правами та несе всі обов'язки цього громадянства, при чому встановлюється, що кожна така особа, що належить до громадянства іншої держави, може вважати за краще не приймати даруваного таким чином громадянства. Умови надбання і втрати громадянства Ірландської Вільної Держави будуть визначені законом“.

Вищенаведене стосується як до громадянства унітарної, єдиної держави, так і держави федераційної чи союзної. Але право громадянства федераційних держав має свої особливі риси тому, що і сама федераційна держава є особлива державна організація, що складається із декількох держав, охоплює їх людність та територію і має окрему вищу державну владу, в органах якої приймають участь також представники держав — членів Союзу. Через те, що громадянин кожної держави, належної до складу Федерації, зв'язаний як зі своєю державою, так і з союзним цілим, і підлягає в певному обсязі безпосередньо владі держави — члена Союзу і владі самого Союзу, громадянство в федераціях є двубічне: з одного боку —

громадянство окремої держави — члена Союзу, з другого — громадянство союзне. І коли відомий розвідувач федераційного устрою проф. Лефюр¹⁾ висловив погляд, що в федераційній державі існує тільки одно громадянство, а саме союзне, то зазначений погляд впливає із його помилкової думки, що федераційна держава є по суті держава, що складається не із держав, а є особлива форма унітарної держави, що її країни беруть участь в організації і здійсненню союзної влади, не будучи самі державами. Але така думка не погоджується з політичною дійсністю і зводить членів федерації до стану провінцій, не вважаючи того, що правні підстави їхньої влади, правний характер цієї влади, відрізняється істотними рисами від влади провінцій держави, навіть, автономних. Тому в усіх федераційних державах, де форма об'єднання країн, що склали федерацію, не одержала дуже централізованого характеру, а навіть в де-яких, що значно наблизилися до форми унітарної держави (як-то сучасна Німеччина), визнається як громадянство Союзу, так і громадянство окремої держави — члена Союзу. Ці два відношення права громадянства, звичайно, неподільно звязані в особі громадянина федерації. Про це свідчить, як побачимо, законодавство сучасних федерацій.

Сполучені Штати Півден. Америки²⁾.

Згідно з додатком XIV до Конституції Сполучених Штатів, осіб, що народилися або натуралізовані в Сполучених Штатах і підлягають їхній юрисдикції, визнається за громадян Сполучених Штатів і штату, де ці особи проживають.

¹⁾ Le-Fur. etat fédéral et. confédération d'états Paris 1896.

²⁾ Вильсон. Государство. Прошлое и настоящее конституционных учреждений. 1905, ст. 429 і далі.

Howard. D. Amerikanische Bürgerrecht (Jellinek und Anschütz. Staats- und Völkerrechtliche Abhandlungen. B. 4, Heft 3, 1904.

Freund. Das öffentliche Recht d. Ver. Staaten v. Amerika. 1911, ст. 60—69.

Згідно з арт. IV роз. II Федераційної Конституції, громадяни кожного штату користуються привілеями та вільностями, наданими громадянам інших штатів, і жодний штат не має права видавати законів, що обмежують привілеї та вільності громадян Сполучених Штатів.

Союзна влада має право встановлювати одноманітні правила що-до натуралізації (розд. VIII Конст.).

Із вищенаведених артикулів Конституції Сполучених Штатів видно, що союзне громадянство є основне і його надбання необхідно викликає і надбання громадянства окремого штату.

Правний же стан громадян кожного штату порівнюється в кожному іншому штаті з правовим станом громадян останнього. До речі повинно зазначити, що, не вважаючи на заборону Конституції обмежувати правний стан громадян Сполучених Штатів, в багатьох штатах, особливо південних, негрів фактично позбавлено можливості здійснити їхні політичні виборчі права, також не припускається їх до спільного навчання з білими в громадських школах, а в штату Кентуки, навіть, в приватних школах, і крім того заборонено шлюб негрів з білими.

Спроби союдної влади карними законами захистити громадянські права негрів не мали змоги перемогти це вороже відношення до кольорового населення і припинити правонарушення, і, нарешті, карні закони, що ними бажали забезпечити неграм можливість здійснення їх політичних прав в Південних Штатах, цілком скасовано 1894 р. ¹⁾.

Також треба зазначити, що право громадянства Сполучених Штатів не поширюється на тих індіців, що живуть в своїх родових організаціях, аж до виступу їх із тих організацій, а також на тубільне населення Філіппін та Порто-Ріко. Такий відворот від Конституції Конгрес Сполучених Штатів пояснює тим, що, хоч він

¹⁾ Prof. Freund. D. Öffentl. Recht d. V. Staaten v. Amerika. 1911, ст. 67 і далі.

Гессен. „Подданство, его установление и прекращение“, т. I 1909.

нікому не має права заборонити надбання права громадянства Сполучених Штатів, коли особа відповідає умовам, встановленим для цього надбання, але Конгрес має право не прилучати тої чи іншої країни до інтегрального складу держави Сполучених Штатів, тоб-то вважати цю країну за побічну частину держави і через те не поширювати на її населення чинності артикулів Союзної Конституції про надбання права громадянства Сполучених Штатів.

Американське законодавство позбавило також права селитися на території Сполучених Штатів китайців — робітників, що проживають і, навіть, тих, що народилися на островах, підлеглих владі Сполучених Штатів.

Що до порядку натуралізації в Сполучених Штатах, то цей порядок, визначений союзним законодавством, але останнє надає право прийняття до союзного громадянства, а з тим і до громадянства штату, не союзним органам, а судам окремих штатів. Порядок такої натуралізації полягає в тому, що особа, яка хоче набути громадянство Сполучених Штатів, мусить прохати про натуралізацію суд того штату чи території, де вона хоче користуватися правом громадянства. Для цього-ж потрібно, між іншим, щоб особа, яка просить про натуралізацію, прожила перед одержанням від суду акта про натуралізацію в Сполучених Штатах, принаймні, п'ять років, а в штаті, що його громадянства вона хоче набути — найменш — один рік.

Крім того, необхідно, принаймні, за два роки перед подачею прохання про натуралізацію, заявити в суді за присягою про свій намір натуралізуватися (така заява не вимагається від осіб, що прожили в Сполучених Штатах протягом трьох років перед наступом їхнього повноліття). Діти натуралізованих осіб набувають громадянство через натуралізацію своїх батьків, коли ці діти проживали в Сполучених Штатах і не досягли 21 річного віку в момент громадянської присяги їх батьків.

Політичні права людности в кожному штаті встановлює законодавство самого штату з додержанням усіх постанов і гарантій, встановлених Союзною Конституцією

для громадян Союзу. Законодавство кожного штату визначає і цивільні права його громадян тому, що цивільне право не уніфіціковане в Сполучених Штатах і, за винятком де-яких питань, законодавство в галузі цивільного права не належить до компетенції Союзу. Це, звичайно, викликає сутички ріжномісцевих законів.

Чужоземці в Сполучених Штатах Америки не мають ні політичних прав, ні права набувати земельну власність. Але що до цієї ріжниці прав громадян і чужоземців, то відомий американський професор державного права, б. президент Сполучених Штатів Вільсон зазначив, що „питання про право громадянства в Американських Сполучених Штатах дуже неясне. Закони американських штатів так легко поширювали на чужоземців право набувати нерухому власність і, навіть, виборче право по одержанню від чужоземця заяви про його намір натуралізуватися, так легко надавали чужоземцям привілеї громадянства, що дуже важка справа визначити виразно фактичну ріжницю між станом громадян і чужоземців“.

Утворена в Сполучених Штатах „Окрема Комісія в справах натуралізації“ виявила в 1905 року багато зловживань в справах видачі посвідчень про натуралізацію ¹⁾.

Право громадянства Союзу і право громадянства окремого штату нероздільні: не можна бути громадянином лише Союзу, або громадянином лише штату, але громадянин Союзу одночасно є громадянином окремого штату.

---

¹⁾ Гессен. „Подданство, его установление и прекращение“ т. I 1909.

Німецька держава ¹⁾

В дореволюційній Німеччині право союзного громадянства набувалося шляхом набуття громадянства де-якої німецької держави, що ввійшла до складу Імперії. Згідно з арт. 4 Конституції 1871 р. б. Німецької Імперії, до відання союзної імперської влади належали законодавство та догляд в справах натуралізації, осілости та громадянства. Виданий 1913 року союзний закон „Про імперське і державне громадянство“ встановив умови набуття та втрати громадянства, але надав владам окремих держав право прийняття до громадянства та позбавлення нього.

Конституція 1871 р. також встановила так званий „спільний індигенат“ для всіх німецьких громадян, який полягав в тому, що громадянин кожної німецької держави в усіх інших німецьких державах користувався однаковими правами з громадянами цих держав, за винятком тих політичних прав, що були необхідно звязані з громадянством даної держави (парламентське і комунальне виборче право). Об'єднання цивільного та карного процесуального права в Німеччині в значній мірі усунули різницю в правовому становищі громадян окремих німецьких держав.

Союзне громадянство в Німеччині набувається і нині (згідно з законом 1913 р.) шляхом набуття громадянства в окремих німецьких країнах (Länder)—себ-то республіках, що увіходять до складу Німецької Держави. Але німецьке законодавство встановлює ще „безпосереднє імперське громадянство“, що набувається незалежно

¹⁾ Про право громадянства Німеччини, див.: Poetzsch. Handausgabe der Reichsuerfassung. von 11 August 1919. Berlin 1921. Коментарій до арт. 17.

g. Meyer-Anschütz. Lehrbuch des Deutschen staatsrechf 1919, ст 242 сл.

Hatsehek. Deutsches und Preussigisches Staatsrecht 1923 r. B. I Theil II.

F. von Stohrer. Die Stellung des deutschen Rechtes zur Frage der Erwerbung und der verlustes des staatsangehörigkeit durch Naturalisation 1909.

від громадянства окремої німецької держави. Таке безпосереднє громадянство мали мешканці Ельзас-Лотарингії, коли вона була імперською провінцією; далі таке безпосереднє громадянство могли набувати тубільці німецьких колоній і чужоземці, що в них осіли, а також ті громадяни чужоземних держав, що були призначені на імперські німецькі посади і мали службове місце проживання за кордоном. Згідно з чинною республіканською Конституцією Німецької держави від 11 серпня 1919 року законодавство про громадянство належить виключно до відання Союзної Влади. (Конст. Нім. Держ. 1919 р., арт. 6, п. 3), і право громадянства в державі і країнах набувається і втрачається згідно з засадами, встановленими в союзному законі, тоб-то в вищезазначеному законі 1913 р. „про імперське та державне громадянство“, оскільки він в окремих своїх частинах не суперечить чинній Конституції Німеччини.

Кожний німецький громадянин має в кожній країні держави такі-ж права та обов'язки, що їх мають громадяни цієї країни (арт. 110 Кон. 1919), і кожний німецький громадянин, згідно з арт. 17 Конст., мусить користуватися в кожній країні такими-ж виборчими правами до парламенту країни і комунального представництва, як і громадянин цієї країни.

Таким чином знищено ту різницю, що існувала в окремих німецьких державах що до політичних прав громадян даної держави і громадян інших німецьких держав. Через те майже цілком втратило своє практичне значіння громадянство окремих німецьких країн (Прусії, Баварії, Саксонії і т. д.).

Швейцарія ¹⁾

Швейцарський цивільний кодекс зазначає (арт. 22), що повинно вважати за батьківщину чи рідну державу людини ту державу, що її громадянством ця особа користується. Право же громадянства визначається правом

¹⁾ Про швейцарське громадянство, див. Prof. Fr. Fleiner. Schweizerisches Bundesstaatsrecht 1923, ст. 90—130.

публичним і при чому почасти союзним публічним правом, почасти кантональним. Але Швейцарська Конституція ґрунтує союзне право громадянства на кантональному громадянстві і тому зазначає в арт. 43, що кожний громадянин кантону є одночасно громадянином федерації. Набуття союзного громадянства необхідно залежить від набуття громадянства в де-якій комуні кантону, а набуття комунального громадянства є разом також набуття кантонального громадянства. Право комунального громадянства утворилося в Швейцарії в зв'язку з встановленням обов'язків комун підтримати тільки тих бідних, що належать до даної комуні. Громадянство в комуні, кантоні і федерації і складає зміст та обсяг швейцарського права громадянства. Втрата кантонального громадянства викликає і втрату союзного громадянства. Згідно з союзною конституцією, умови набуття та втрати союзного громадянства встановлює союзне законодавство (арт. 44 Конст.). Але союзне швейцарське законодавство доручило право приймати до громадянства і виключати із нього самим кантонам. Кантон самостійно визначає умови, згідно з якими повинні набувати його громадянство так громадяни інших кантонів Швейцарії, як і ті чужоземці, що одержать від Союзної Ради (вищого урядового адміністративного органу федерації) дозвіл на натуралізацію. Але кантони мусять давати громадянство тим особам, що прохають про відновлення їх швейцарського громадянства (арт. 10), і, згідно з арт. 54 Швейцарської Конституції, жінка набуває право громадянства дружини.

Законодавство більшості кантонів дозволяє, навіть, існування одночасного громадянства в де-кількох кантонах та комунах Федерації; і кантональна влада сама розв'язує питання про дозвіл такого суміщення громадянства. Але союзне законодавство забороняє кантонам висилати за межі їх території своїх громадян і позбавляти їх права громадянства (арт. 44). Кантони також не мають права при наявності умов, встановлених союзним законодавством за для звільнення з громадянства, відмовити в запроханому звільненню з громадянства.

Арт. 60 Швейцарської Конституції зобов'язує всі кантони ставитися до всіх швейцарських громадян в справах законодавства та судочинства так, як і до своїх громадян. Але умови пристосування цього правила такі: кожний швейцарський громадянин має право в місці свого мешкання, пред'явивши належні особові посвідки, брати участь у всіх виборах та голосуваннях що-до справ Союзу, при чому ніхто не має права здійснити свої політичні права більш, ніж в одному кантоні.

Кожний швейцарський громадянин має право селитися на швейцарській території, де хоче, пред'явивши тільки належне особове посвідчення.

Відмовляти в поселенні можна тільки особам, позбавленим громадських прав та чести по суду.

Кантон не має права відмовити в поселенні власному громадянину і виселити його за межі кантону.

Особа, що хоче поселитися в кантоні, де встановлено обов'язкове забезпечення бідних, мусить засвідчити свою працездатність і що вона не одержувала в попередньому місці проживання довгочасної (трьохмісячної) допомоги з боку відповідної комуни. Але в місці свого мешкання кожний швейцарський громадянин користується всіма правами кантонального та комунального громадянства зі скінченням трьохмісячного терміну з дня свого поселення. Він не має права тільки брати участь в вирішенні справ, що торкаються майна комуни, не будучи громадянином комуни. Законодавство кантонів про поселення і про виборче право поселенців мусить бути ухвалено Союзною Радою (себ-то вищим виконавчим органом федерації).

Визначення рїжниць між поселенням та тимчасовим мешканням в комуні та кантоні і між правами тих, що поселяються в кантоні і тих, що тимчасово мешкають, належить до компетенції союзного законодавства (арт. 47 Фед. Конст.), але через те, що Союз такого закону не видав, зазначене розмежування проводиться самими кантонами, а заінтересованим особам надається право судовим порядком домогатися визнання їх за поселенців.

Через надання чинности швейцарському цивільному кодексові (1892 р.), цивільне право уніфіковано на всій території Швейцарії, раніш-же приватно-правні відношення швейцарців нормувалися правом чинним в місці їх мешкання. Тільки для де-яких питань матеріяльного та процесуального права чинні тепер закони батьківщини громадянина, як то в справах про зміну прізвища, про обов'язкову долю в спадщині.

Що до кримінального права, то не вважаючи на додаток в 1898 р. до Конституції Швейцарської Федерації артикулу 64², що надає Союзу також право законодавства в галузі кримінального права, Швейцарія досі не має загально-союзного кримінального кодексу, крім загальних норм військово-карного права і де-яких інших, і в кантонах чинне власне їх кримінальне і процесуальне право. Кожний кантон має право відмовити іншому кантону в видачі свого громадянина, обвинуваченого в злочині, зобов'язавшись судити і карати обвинуваченого згідно з власними законами¹⁾.

Право громадянства в інших федераціях

Австрія, що утворила свою Конституцію, свій державний лад, за зразком Німеччини, і яка в артикулах 2 і 3 Австрійської Конституції оголошується „Союзною Державою“, що утворюється із 8 самостійних країн (хоч ці країни, як і німецькі, дуже позбавлені державних прав на користь Союзної влади), будує союзне громадянство на підставі громадянства країн. Згідно з Конституцією (арт. 6), кожна країна має своє громадянство, що ґрунтується на належності до одної із комун даної країни. Умови надбання і втрати громадянства тотожні в усіх країнах. З надбанням громадянства країни, набувається і громадянство Союзу. Кожний громадянин має в кожній країні ті-ж права та обов'язки, що і громадянин цієї країни.

¹⁾ Про швейцарське право громадянства новіші-багаті вказівки законодавчого матеріялу дає Fr. Fleiner. Schweiz. Bundesstaatsrecht 1923 р., ст. 90—130.

В Конституції Південних Американських Федерацій Бразилії, Аргентини і Мексики не тільки надається переважне значіння союзному громадянству, як в Сполучених Штатах Північної Америки, але ці конституції говорять тільки про союзне громадянство, і право громадянства в цих державах цілком регулюється союзним законодавством. Взагалі державні права союзної влади в цих державах дуже великі, і країни, що складають федерацію, мають в дійсності, майже провінціальний характер.

Висновки

Вищенаведений огляд законодавства про громадянства буржуазних федерацій показує, що згідно з складною природою союзної держави, що складається сама із держав, право громадянства в федераціях, звичайно, будується також як складне правне відношення, на підставі подвійного стану громадянина федерації, як члена Союзу і члена держави, що увіходить до складу федерації.

Через те в тих федераціях, як-то в Сполучених Штатах Америки і в Швейцарії, де федераційний устрій найяскравіше виявився, а також в тих, де (як в Німеччині та Австрії), не вважаючи на дуже значний ухил державного устрою до унітаризму, міцні історичні традиції (в Німеччині) самостійности і змагання з боку південних німецьких держав і окремих австрійських країн оборонити свої державні права та утворити федеративний устрій мали своїм наслідком залишення в Німеччині і утворення в Австрії федеративного устрою.

Конституції цих федерацій визнають існування як громадянства окремих держав Союзу, так і громадянства Союзу, сполученого з першим.

Тільки в Німеччині, як ми бачили, встановлюється ще для де-яких окремих випадків можливість надбання союзного громадянства, назалежного від громадянства окремих держав союзу, а в конституціях південно-американських федерацій, де державність частин федерації слабо виявлена, зазначається тільки одно загальне союзне громадянство.

В державах, де союзне громадянство зв'язано з громадянством держави—члена Союзу, союзне громадянство обо залежить від надбання громадянства держави—члена Союзу (як-то в Німеччині, Австрії та в Швейцарії, або, як то бачимо в Сполучених Штатах Півн. Америки), шляхом надбання союзного громадянства набувається тим самим і громадянство окремого штата, і прийняття до союзного громадянства переводиться судами штату.

Німецький вчений проф. Гачек, обмірковуючи різні системи надбання громадянства в федераціях, висловлює думку, що федераціям, що мають міцне розвинене господарство та право вільного переселення людности, більш підповідає американська система першенства союзного громадянства, що на ньому ґрунтується і громадянство окремих держав союзу, але тов. Рейхель в своїй книжці „СРСР. Нариси конституційних взаємовідносин радянських республік“ правильно зазначив, що сучасні буржуазні федерації, за винятком Швейцарії, в масі однонаціональні і швидко наближаються під впливом капіталістичного розвитку до все більшої асиміляції своїх частин, що викликає практичну непотрібність подвійного громадянства. Право-ж громадянства окремих держав Союзу тому ще не втратило свого значіння і залишається в цих державах, що законодавство цих держав встановлює особливий ценз осілості для громадян інших держав, щоб позбавити, таким чином, виборчих прав значної частини найбільш рухомої класи—пролетаріату, а також визнає чинність так званого „особого статуту“, себ-то чинність правила, згідно з яким де-які правні відносини, що до діездатности, шлюбу, спадщини, визначається згідно з законами тих держав, що до їх громадянства належать ці особи ¹⁾).

До цього треба додати, що громадянство є повна належність особи до держави, і тому, оскільки дана держава, що ввійшла до складу федерації, не втратила

---

¹⁾ Рейхель. СССР. Очерки конституционных взаимоотношений Советских Республик 1925 г., стр. 129.

своєї державности і не стає тільки провінцією, вона як і кожна держава необхідно мусить мати і своїх громадян окремо від інших держав федерації, що також мають своє окреме громадянство, навіть, в тому разі, коли це громадянство втратило своє реальне значіння через порівняння прав та обов'язків всіх громадян федерації в усіх її частинах і значної асиміляції права всіх тих частин Союзу.

Це значіння громадянства держави, що увіходить до складу Союзу, виявилось-би цілком, коли-б цей Союз роспався, чи держава — член Союзу вийшла-б із Союзу; тоді-б вона вийшла зо всіма своїми громадянами.

Доки-ж федерація існує, конституції буржуазних федерацій надають союзній владі широке право законодавства що-до врегулювання права громадянства, а законодавство південних американських держав цілком передає таке законодавство союзній владі.

Що-до самих засобів надбання громадянства (через народження, шлюб, шляхом легітимації, натуралізації і т. далі), то право федераційних держав в цьому відношенні не виявляє будь-яких особливостей порівняльно з правом унітарних держав. Але законодавство про право громадянства радянських республік значно відрізняється від законодавства усіх буржуазних держав про право громадянства.

Право громадянства Союзу РСР

Конституція Союзу РСР зазначає в арт. 1: „Для громадян союзних республік встановлюється єдине союзне громадянство“.

В артикулі-ж першому Конституції Союзу РСР, де визначена компетенція вищих органів влади Союзу РСР, зазначено тільки в пункті „х“, що до компетенції цих органів належить „Основне законодавство в галузі союзного громадянства що-до прав чужоземців“. З'огляду на зазначений пункт „х“ артикулу 1-го Конституції (коли тільки він редагований не помилково), можна було-б гадати, що до відання Союзної Влади належить

тільки встановлення основних правил що до натуралізації, себ-то прийняття до громадянства чужоземців, а також що-до правового стану чужоземців в Союзі РСР. Але зазначення в арт. 7 Конституції, що для громадян союзних республік встановлюється єдине союзне громадянство, вказує на ширші права Союзної влади в галузі врегулювання стану громадянства, що і визнано наступним законодавством Союзу.

Єдине союзне громадянство, необхідно доповнює в Союзі РСР громадянство окремих союзних радянських республік, чинність права союзного громадянства поширюється по-за межами кожної із цих республік і є безпосереднім зв'язком усіх громадян радянських республік з Союзом РСР та його владою, якій вони безпосередньо підлягають; таким чином, повинно визнати, що і загальне визначення цього союзного зв'язку, умов його народження та втрати, полягає по-за межами компетенції Союзних Республік і належить до компетенції Союзної Влади тим більш, що і саме визначення стану чужоземців в Союзі, зазначене в п. „х“ арт. 1-го Конст., тісно зв'язане з розв'язанням основного питання, кого саме повинно визнавати за громадянина Союзу і кого за чужоземця, та які права мають громадяни Союзу і чужоземці на території Союзу.

До видання постанови Союзу „Про союзне громадянство“, питання про громадянство та про стан чужоземців в республіках розв'язувалося тільки законодавствами самих республік, але через те, що радянські республіки були зв'язані союзами, і законодавства радянських республік додержувались однакових засад, принципів що-до громадянства, і зрівняли правний стан громадян всіх радянських республік на своїй території зі станом своїх громадян, то, хоч і не формально але фактично існувало вже і до видання постанови Союзу РСР про союзне громадянство — загальне радянське громадянство.

Постанова 2-ї Сесії 2-го скликання Центрального Виконавчого Комітету Союзу РСР від 29 жовтня 1924 р., „Про положення про Союзне Громадянство“ (Збірник

Законів та Розпоряджень Р. С. Уряду СРСР 1924 р., ч. 23, ч. 201 і ч. 202) оформила це загальне радянське громадянство і встановила для всіх республік Союзу основні норми про громадянство, що визначили, кого, повинно визнавати за громадянина Союзу РСР і союзних Республік, правний стан громадянина союзної республіки тим самим Союзу в усіх інших союзних республіках, засоби набування, втрати і відновлення громадянства Союзу. Союзним республікам пропоновано переглянути, на підставі цього Положення, своє законодавство про громадянство.

Таким чином і у республік залишається право встановлювати закони що-до громадянства, але погоджуючи його з основним законодавством Союзу про громадянство. Союзне Положення обмежується встановленням загальних норм, не вказуючи, при яких умовах повинно визнавати громадянина Союзу за громадянина даної Союзної Радянської Республіки, а не іншої, але повне порівняння прав та обов'язків громадянина кожної Союзної Республіки з правами та обов'язками громадян тої Республіки, де він проживає, позбавило в значній мірі практичного значіння питання про належність громадянина Союзу до тої чи іншої Союзної Республіки. Це питання не позбавлено, однак, значіння і для Радянських Республік, а саме для всіх вищезазначених нами випадків пристосування за кордоном так названого особистого статуту радянського громадянина на підставі його національного законодавства.

Арт. 1 Положення про союзне громадянство встановлює „для громадян радянських соціалістичних республік встановлюється єдине союзне громадянство. (Конституція Союзу РСР, 7 арт.). Громадянин одної з союзних республік, що входять до складу Союзу РСР, має всі права та несе всі обов'язки, установлені для громадян так Конституцією та законодавством Союзу РСР, як і Конституцією та законодавством союзної республіки, на території якої він проживає“.

Але виникає питання, чи встановлює союзне законодавство необхідний зв'язок союзного громадянства

з громадянством окремої союзної республіки. Громадянин окремої союзної республіки є безперечно тим самим громадянин Союзу, але чи завжди кожний громадянин Союзу є і громадянином окремої союзної республіки?

Як наведено нами вище, швейцарське законодавство встановлює такий непорушний і необхідний зв'язок громадянства федерації з громадянством кантону і, навіть, союзне громадянство там набувається тільки надбанням кантонального громадянства. Законодавство Сполучених Штатів зв'язує також неподільно ці громадянства, але громадянство штату набувається з надбанням союзного громадянства. Законодавство Німеччини взагалі додержується тогож порядку необхідного надбання союзного громадянства шляхом надбання громадянства в окремій державі Союзу, але припускає для де-яких випадків надбання так названого безпосереднього союзного громадянства Союзу, себ-то без надбання громадянства окремої союзної республіки.

Законодавство Союзу РСР не просто підкреслює нерозривність громадянства Союзу РСР з громадянством союзної республіки, але визнання в Положенні про союзне громадянство такої нерозривності можна доказати розглядом нижченаведених артикулів Положення, а саме, артикул I-й положення, повторюючи 'арт. 7 Конст. Союзу РСР, зазначає, що для громадян радянських соціалістичних республік встановлюється єдине союзне громадянство, і додає до цього, що „громадянин одної із союзних республік, що входять до складу Союзу РСР, є одночасно громадянином Союзу РСР“. Артикул 4-й, що встановлює умови надбання права громадянства, визначає так це громадянство: „за громадян союзних республік і тим самим Союзу РСР визнається особи“...

Прийняття чужоземців до громадянства Союзу і союзних республік, згідно з Положенням (арт. 7 і 9), проводиться органами союзних реопублік — Виконавчими Комітетами, а в зазначених Положенням випадках також і ЦВК Союзу; відновлення в громадянстві і дозвіл на вибуття із громадянства проводиться актами ЦВК республік або ЦВК Союзу (арт. 10, 13). Таке набуття

громадянства Союзу і вибуття із нього за постановами органів республік вказує на те, що таким чином набувається і втрачається разом громадянство і Союзу і тої республіки, органи якої приймають до громадянства, чи позбавляють його.

Артикул 8 визначає, що порядок надання громадянства Союзу РСР переліченим в ньому категоріям осіб, „встановлює особливе законодавство Союзу РСР“, і додає, що таке законодавство „повинно з цього боку забезпечити суверенність республік“, а це зазначає, що союзні республіки беруть участь в зазначеному наданні громадянства СРСР через те, що тим самим набувається особами і громадянство союзних республік.

Коли артикул 9 Положення про союзне громадянство зазначає, що прийняття чужоземців, що проживають за кордоном, але не підходять під чинність арт. 8 Положення, а також відновлення громадянства осіб, які його втратили, переводиться через органи Народнього Комісаріату Зовнішніх Справ постановами ЦВК'ів союзних республік або ЦВК Союзу РСР, то таке надання чи відновлення права громадянства постановою ЦВК Союзу, не зазначає, що таким чином ЦВК Союзу може надати тільки союзне громадянство незалежно від громадянства союзної республіки. Таке тлумачення суперечилоб арт. 7 Конституції Союзу і іншим вищенаведеним артикулам Положення, що звязують союзне громадянство з громадянством союзних республік. Прийняття до громадянства чужоземців, зазначених в арт. 9 і 10 Положення, ЦВК'ом Союзу, може зазначити тільки одночасне прийняття чужоземців до громадянства Союзу і громадянства тої чи іншої союзної республіки, згідно з проханням особи, що таким чином приймається.

Згідно з засадами радянського законодавства, Положення про союзне громадянство (арт. 1) встановило: громадяни одної із союзних республік, що проживають на території другої союзної республіки, мають всі права та несуть всі обов'язки, що і громадяни цієї республіки. Зазначене порівняння правного стану громадян всіх союзних республік на території кожної союзної республіки

є повне, без тих винятків, що припускає практика і законодавство буржуазних федерацій для де-яких політичних і комунальних прав та обов'язків, спеціально зв'язаних з правом громадянства даної держави в федерації. Радянське законодавство також не припускає відмови в прийнятті до громадянства осіб, що проживають на території Союзу, з тих мотивів, що їх припускається в буржуазних федераціях. Таким чином, радянське законодавство рішуче забороняє всяке скорочення та позбавлення прав людини з мотивів расової та національної належності особи. Радянські Республіки і Союз РСР не визискують жодних колоній, як капіталістичні держави, що ставлять тубільців колоній в окреме становище що-до прав громадянства.

В встановленні обсягу прав, що виникають із громадянства, радянське законодавство бере на увагу тільки класову належність громадян і, звичайно, їх незганьбленість по суду і відношення до революційного ладу радянських республік. Тому радянські держави надають всі політичні права громадян, навіть, чужоземним громадянам, що проживають на території Союзу РСР для трудових зайнят і належать до робітничої класи або селянства і не користуються найманою працею (арт. 2 Положення про союзне громадянство).

Закон не зазначає, однак, що такі чужоземці також несуть всі обов'язки громадян Союзу, тому, що, залишаючися громадянами чужоземних держав, такі громадяни не притягаються примусово до несення військової повинності і до виплати військових податків. Що-до умов надбання прав громадянства СРСР, Положення про союзне громадянство, як і попереднє законодавство радянських республік, встановлює три способи надбання прав громадянства: 1) з самого факту народження громадянина, 2) з акта натуралізації і 3) з оптації на підставі міжнародних договорів.

В чужоземних державах громадянство набувається також через шлюб, а саме — жінка набуває громадянство чоловіка, а в де-яких південних американських державах і чоловік набуває громадянство своєї дружини. Наше

Положення про союзне громадянство, згідно з принципом радянського законодавства — повної рівності подружжя і незалежності правового стану жінки від правового стану чоловіка, зазначає (арт. 5), що „при заключенні шлюбу між особою, що має союзне громадянство та особою, що має чужоземне громадянство, кожна з осіб, що дружаться, зберігає своє громадянство“. Але до цього, з огляду на шлюбні відносини, додається, що „зміна громадянства цих осіб може відбутися спрощеним порядком, що його встановлює союзний закон“.

Не ясно однако, чи цей спрощений порядок зміни громадянства дружинами повинно пристосовувати тільки до надбання одної із дружин радянського громадянства, чи також і до втрати цього громадянства.

Надбання громадянства з факту народження ґрунтується на особовому принципі, а не на територіальному, себ-то береться на увагу походження особи, а не місце її народження, а саме — громадянство народженого визначається згідно з громадянством батьків в момент народження даної особи; колиж громадянство батьків є різне (радянське і чужоземне), переважне значіння надається радянському громадянству, за винятком того випадку, коли обидва батьки проживали в момент народження особи по-за межами Союзу РСР. В цьому разі громадянство народженого визначається згідно з громадянством батьків, але коли настане повноліття такої особи, вона в кожному разі може придбати громадянство Союзу РСР спрощеним порядком.

Згідно з вищенаведеним, арт. 4 Положення про союзне громадянство встановлює: „За громадян союзних республік і тим самим Союзу РСР визнаються особи, яких батько та мати є особами Союзу РСР, де-б ці особи не родилися“.

За громадян союзних республік і тим самим Союзу РСР визнаються також особи, один з батьків яких в момент народження був громадянином Союзу РСР, під умовою, коли хоч один з них в той момент проживав на території Союзу РСР.

Громадянство особи, один з батьків якої був громадянином Союзу РСР в момент її народження, при чому обидва батьки проживали в цей момент по-за межами Союзу РСР — визначається згодою батьків. З досягненням повноліття, така особа в кожному разі може надбати громадянство Союзу РСР спрощеним порядком. Таким чином, наше законодавство, як і законодавство більшості інших держав, додержуючися при визначенні громадянства особового принципу, себ-то походження особи, полегшує, однако, проведення цього принципу, беручи на увагу в де-яких випадках і місце народження особи.

Навпаки, англійське та американське право, додержуючися при визначенні громадянства, територіального принципу, себ-то беручи на увагу територію чи судно тої держави, де народилась дана особа, полегшують проведення територіального принципу, визнаючи тих, що народились від корінних (а не натуралізованих) громадян цих країн, хоч і на території чужоземних держав, за англійських та відповідно американських громадян і дозволяють особам, що народилися на їх території від чужоземців, відмовитися від англійського та відповідно американського громадянства¹⁾.

Згідно з арт. 6 Положення про громадянство СРСР, „зміни громадянства одного із подружжя, що були громадянами Союзу РСР і проживають на його території, не впливає на громадянство їхніх дітей; питання про громадянство дітей в тому випадку, коли один з батьків, що були громадянами Союзу РСР, але проживали поза територією Союзу, — вийде з громадянства Союзу РСР, вирішає згода батьків. При такій же зміні громадянства, через яку двоє батьків стають громадянами Союзу РСР, або, навпаки, двоє батьків перестають бути громадянами Союзу РСР, відповідно змінюється громадянство дітей,

¹⁾ Аналогічний порядок набуття громадянства по територіальному принципу існував також до видання положення про громадянство Союзу РСР на Україні (арт. 16 Постанови ВУЦВК від 28 березня 1922 р. „Положення про чужоземців в УСРР і про порядок надбання і втрати українського громадянства“.

що не досягли 14 річного віку. Громадянство дітей старших віком за 14 років не змінюється зі зміною громадянства батьків (примітка I до арт. 6).

Особам, що перестали бути громадянами Союзу РСР через вибуття їх батьків, надається право придбати громадянство через подання заяви до губерніяльного, областного або відповідного губерніяльному (себ-то на Україні — округового) виконавчого комітету, а в автономних республіках, в яких не має поділу на губернії, до центральних виконавчих комітетів цих республік (прим. 2 до арт. 6).

Що до прийняття до радянського громадянства чужоземців, себ-то їх натуралізації, то в Союзі РСР встановлюється порядок надання громадянства вищими органами радянської влади і в де-яких випадках — місцевими виконкомами.

Згідно з загальним правилом, що встановлюється в арт. 7 Положення про союзне громадянство, прийняття до громадянства чужоземних громадян, які проживають на території тої або іншої союзної республіки, переводиться центральними виконавчими комітетами союзних республік, але прийняття до громадянства чужоземців, що проживають для трудових зайнять або належать до робітничої класи або до селянства, що не користується найманою працею, а також шукають притулку через те, що їх переслідують за громадську діяльність, переводиться губерніяльними, обласними та іншими відповідними до них виконавчими комітетами, а в автономних республіках, в яких немає поділу на губернії, центральними виконавчими комітетами цих республік.

Радянське союзне законодавство передбачило також особливий порядок надання громадянства Союзу особам, що бажають оселитися на території Союзу РСР, як сільсько-господарські та промислові емігранти, а також прийняття до громадянства Союзу РСР репатріантів, реемігрантів та осіб, що повертаються до Союзу РСР на підставі договорів з закордонними державами. Зазначений порядок встановлює особливе законодавство Союзу РСР, яке (арт. 8 Положення) повинно забезпечити

суверенність республік. Прийняття-ж до громадянства Союзу РСР усіх інших категорій чужоземців, що проживають за кордоном, переводиться через дипломатичні, консульські або виконуючі їх функції органи Союзу РСР за-кордоном постановами центральних виконавчих комітетів союзних республік на подання уповноваженого Наркомату Закордонних Справ при Раді Народніх Комісарів даної союзної республіки та Центрального Виконавчого Комітету Союзу РСР на подання Народнього Комісаріату Закордонних Справ (арт. 9 Положення).

Що - до відновлення громадянства Союзу особами, що втратили це громадянство, то зазначене відновлення може бути зроблено постановами центральних виконавчих комітетів союзних республік або Центрального Виконавчого Комітету Союзу РСР тим порядком, що його встановлено для прийняття чужоземців, які проживають за кордоном, себ-то на подання органів НК Зак. Справ (арт. 10 Положення). Спрощений порядок відновлення громадянства встановлюється такий, як вище наведено, для осіб, що втратили радянське громадянство через вибуття із останнього їх батьків. Громадянство цих осіб відновляється через подання ними заяви до зазначених в примітці 2 до арт. 6 Положення місцевих виконкомів.

Наше законодавство, про що була уже розмова, рішуче відкидає сполучення радянського громадянства з яким-небудь чужоземним громадянством. Радянський громадянин визнається в Союзі РСР тільки за радянського громадянина, і тому Положення про союзне громадянство встановлює (арт. 11), що „чужоземні громадяни, прийняті до громадянства Союзу РСР, не користуються правами та не несуть обов'язків, зв'язаних з належністю до громадянства інших держав“. Що до умов втрати радянського громадянства, то згідно з Положенням про союзне громадянство (арт 12), визнаються втратившими громадянство Союзу РСР, а через те, додамо; і громадянство союзних республік: а) особи, що позбавлені громадянства згідно законодавчих актів союзних республік, виданих до 6 липня 1923 р. (себ-то до дня надання чинності Конституції Союзу РСР), або які його

позбавляються на підставі законодавства Союзу РСР 1); б) особи, які, виїхавши за межі території Союзу РСР, так з дозволу органів Союзу РСР, або союзних республік, як і без такого дозволу, не повернулися або не повернуться на домагання відповідних органів влади; в) особи, які вийшли з громадянства Союзу РСР установленим законом порядком; г) особи, позбавлені громадянства через вирок суду; д) особи, що оптували чужоземне громадянство на підставі договорів з чужоземними державами.

Вибуття-ж з радянського громадянства на прохання самих громадян допускається тільки з дозволу центральних виконавчих комітетів союзних республік, або центрального виконавчого комітету Союзу РСР.

---

1) Артикул 17 затверджених Центральним Виконавчим Комітетом Союзу РСР від 31 жовтня 1924 р. „Основних підстав карного законодавства Союзу РСР та Союзних Республік“ (Зб. Зак. СРСР, 1924 р., ч. 24, арт. 205) встановлює: „Оголошення ворогом працюючих, а також вигнання з меж Союзу РСР із позбавленням назавше громадянства Союзу РСР, вживається як засіб соціального захисту тільки відносно осіб, присуджених за злочини, що зогрожують підставам радянського ладу“.

ЗМІСТ

	Стор.
Право громадянства	3
Сполучені Штати Півд. Америки	9
Німецька держава	13
Швейцарія	14
Право громадянства в інших федераціях	17
Висновки	18
Право громадянства Союзу РСР	20
